

УДК 904(477)

Марія Відейко
(Київ)АРХЕОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ В ОБУХІВСЬКОМУ РАЙОНІ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2017 РОЦІ

Проведення археологічних розвідок залишається актуальним засобом розширення відомостей про історію заселення певних територій. Незважаючи на понад столітню історію таких пошуків на Київщині, є чимало місць, витративши на обстеження яких порівняно короткий проміжок часу, можна виявити значну кількість давніх поселень. Прикладом реалізації стратегії суцільної розвідки можуть бути роботи, проведені 2017 року експедицією Науково-дослідної лабораторії археології Київського університету імені Бориса Грінченка 2017 року на території Обухівського району, коли було відкрито понад 60 раніше невідомих поселень різного часу.

Ключові слова: Обухівський район, археологічні розвідки, ранній залізний вік, черняхівська культура, поселення доби Русі.

Експедиція НДЛ археології історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка провела археологічні розвідки в Обухівському районі Київської області в околиці сіл Велика Вільшанка, Застugna, Копачів, Степок, Ленди, Перше Травня та Шевченкове. Основна увага приділена берегам балок та ярів, які пов'язані з річковою системою Стугни, правого притоку р. Дніпро. Пошуки переважно велися на правому березі Стугни, на лівобережжі обстежено лише околиці с. Застugna в районі парку «Київська Русь».

Район проведення розвідок на правому березі р. Стугна нині являє собою рівнину, порізану у напрямку південь-північ досить глибокими ярами, до яких зі сходу та заходу підходять дрібніші балки. Більшість із них у давні часи були у тій чи іншій мірі обводнені, що й зумовило вибір певних місць для поселення. Зазначені вище особливості місцевості стали підставою для організації обстеження території, під час якого групи по 3-5 учасників експедиції ретельно вивчали обидва береги балок та ярів. Завдяки практично суцільному охопленню деяких територій виявлено 69 археологічних пам'яток різних періодів, при цьому переважну більшість – вперше. Діапазон датування пам'яток – від енеоліту до Київської Русі, та XVII–XIX ст.

Доба енеоліту представлена 1 поселенням (1,5% виявлених пам'яток) трипільської культури етапу СІ (Застugna -3), де виявлено сліди зруйнованих жител (обпалену обмазку) та фрагменти керамічного посуду (рис. 1), в тому числі кухонного (із домішками товчених мушель або піску в масі) та столового, як без орнаменту так і з заглибленим декором, в тому числі з стилізованим зображенням рослини (рис. 1:1). Знайдено також фрагменти мальованого посуду, на яких частково зберігся ангоб (рис. 1: 3-4). Судячи з того, що вони зроблені з каолінітової глини, вірогідний регіон походження – територія поширення томашівської локально-хронологічної групи.

Знайдено 29 пунктів (42% виявлених пам'яток) з ліпним посудом, який можливо попередньо віднести до раннього залізного віку (рис. 2:2-5). На поселенні Велика Вільшанка знайдено фрагмент кременевого серпа (рис. 2:1). Завдяки розвідкам 2017 року число відомих поселень раннього залізного віку порівняно з попереднім часом більш ніж подвоїлася, що вказує на більшу щільність заселення, ніж могло вважатися раніше. За довідником Н.І. Шендрік на території області станом на 1977 рік всього було відомо 12 селищ цього часу [2, с. 122]. Таким чином під час розвідки вдалося збільшити цю цифру більше ніж удвічі.

Наступні в часі поселення черняхівської культури, їх знайдено 16 (23,2% виявлених пам'яток), зібрано типові для неї фрагменти гончарного керамічного посуду (рис. 2:6-8).

Поселень доби Русі під час розвідок 2017 року було знайдено 18 (26% виявлених пам'яток). Усі вони відкриті вперше та розташовані на правобережжі р. Стугни, тобто

території, яку згідно літописних свідчень, почали активно заселяти починаючи з XI ст. Під час розвідки зібрано значну кількість підйомного матеріалу, в тому числі фрагменти керамічного посуду, амфорної тари, виробів із заліза, шиферне прясло (рис. 3). Виявлений на місці семи поселень підйомний матеріал відповідає згаданим свідченням – найдавніші поселення мають вінця посудин, типові для XI ст. Водночас більшість поселень з числа ново виявлених (11) може бути віднесена до XII–XIII ст. Таким чином ми можемо констатувати, що вдалося суттєво збільшити число відомих давньоруських поселень як у цьому регіоні, так і по Київщині в цілому. За відомостями Н.І. Шендрік їх на Київщині налічувалося 64 [2, с. 125-126]. Разом із раніше відкритим поселенням в ур. Коломійців Яр [1, с. 109] у цьому регіоні відомо вже 19 поселень доби Русі та є усі підстави вважати, що ця цифра не є остаточною.

Виявлені під час розвідок поселення доби Русі різняться за розмірами та насиченістю підйомного матеріалу. Одні з найбільших виявлені на околиці с. Шевченкове (Шевченкове-1), воно займає близько 4 га та Ленди-12, близько 5 га. З ними пов'язані знахідки кількох фрагментів візантійських амфор (рис.3: 8), а з Шевченковим-1 – фрагментованих залізних виробів та уламка залізної криці. З цього випливає, що мешканці поселення мали власне виробництво заліза та предметів з нього. На поселенні Ленди-12 знайдено прясло з овруцького пірофіліту (рис. 3:7). Мешканці згаданих селищ також могли дозволити собі імпортувати продукцію у амфорній тарі. Свого часу розвал візантійської амфори XII ст. з графіті було знайдено на розташованому неподалік давньоруському поселенні в ур. Коломійців Яр [1, с. 109-110].

Привертає також увагу та обставина, що гончарний посуд з поселень різної якості. На великих селищах він тонкостінний, вироблений більш ретельно. На невеликих – більш товстостінний. Судячи з такої різниці, він вироблений майстрами різної кваліфікації – можливо, це продукція з різних майстерень - міських та сільських. На поселенні Ленди-6 виявлено фрагмент денця з клеймом (рис. 3:6), разом із тим на решті знайдених денців клейм не виявлено. В цілому, враховуючи дані знахідки можна припустити, що мешканці більших за розмірами селищ давньоруського часу у цьому регіоні могли мати власне виробництво залізних виробів, можливо кераміки, але водночас купували деякі вироби (прясельця, можливо – кераміку) і товари (фасовані у амфори).

Вражає щільність освоєння території давньоруським населенням, виявлена у цьому регіоні вперше. Ми бачимо, що у XI ст. розпочалося заселення, а XII–XIII ст. були часом розквіту поселень у регіоні на південь від р. Стугна.

Знайдено також 5 пунктів (7,3% виявлених пам'яток) з нечисленними матеріалами 17-початку 20 ст., які можливо відповідають польовим станам-стоянкам того часу або невеликим і нетривалим населеним пунктам.

Підбиваючи підсумки розвідок можна дійти висновку, що подібне суцільне обстеження території дає позитивні результати: є змога відтворити та порівняти заселення даної території у різні історичні періоди. Упродовж лише кількох тижнів практики виявлено сліди 69 пам'яток різних періодів, в тому числі 65 із них - вперше.

Найменше населення тут було в енеоліті (рахуючи в виявлені раніше – два поселення), далі його чисельність зростає в ранньому залізному віці (пунктів 26) та період черняхівської культури III–IV ст. н.е. (16). Наступний етап заселення припадає на період XII–XIII ст., коли населених пунктів на цій території існувало більше (18), аніж сучасних сіл і було використано усі придатні для цього місця поблизу джерел води. Мережа поселень включала більші та менші населені пункти, які знаходилися під захистом поодиноких міст – найближчими (і найбільшими) до досліджуваної території були літописні Василів та Треполь. Подальше вивчення регіону дало б змогу більш детально встановити, як виглядало освоєння території навколо подібних центрів у давньоруський час.

Після тотального знищення сіл під час монгольської навали XIII ст. на разі йде перерва до XVII ст., коли починає утворюватися нова структура розселення, вже не така щільна, як за кількості років до того, що тяжіла вже до нижніх, більш обводнених частин балок та ярів і

пов'язана з нині існуючими селами, що ведуть відлік своєї історії від тих часів. Можливо, в подальшому вдасться виявити також і матеріали XIV-XVI ст., адже за актовими та писемними джерелами ця територія залишалася заселеною, є відповідні матеріали, приміром, з Треполя - Трипілля. Процес було пригальмовано прикордонним положенням регіону упродовж останньої чверті XVII-XVIII ст., по тому майже повністю склалася сучасна мережа населених пунктів.

Таким чином стратегія суцільної археологічної розвідки показала перевагу над вибірковими пошуками з метою ідентифікації раніше відомих пунктів, у вказаному районі вона виявилася достатньо ефективною і має великі перспективи для продовження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Відейко М.М. Візантійська амфора з графіті із давньоруського поселення в ур. Коломийців Яр // Археологічні дослідження в Україні 2005-2007 рр. – Київ, - Запоріжжя: Дике Поле, 2007. – С. 109-110.
2. Шендрик Н.І. Довідник з археології України. Київська область. – Київ: Наукова Думка, 1977.

Mariia Videiko

ARCHEOLOGICAL PROSPECTION IN OBUKHIV DISTRICT OF KYIV REGION, 2017

Archeological prospection continues to be a valid method of expanding knowledge on the history of populating of certain territories. Despite more than hundred years of such investigations at Kyiv region, still there are lots of places where a considerable number of ancient settlements can be found in the comparatively short period of time. The works conducted in 2017 by the expedition of Scientific and Research Archeological Laboratory of Borys Grinchenko Kyiv University on the territory of Obukhiv district with the discovery of more than 60 previously unknown settlements of different Ages, from Trypillia Culture to XVII-XIX centuries, can be regarded as an example of massive reconnaissance strategy.

Key words: *Obukhiv region, archeological prospection, Early Iron Age, Chernyakhov Culture, settlements of Rus' period.*

Рис.1. Знахідки з поселення трипільської культури Застугна-3.

Рис.2. Знахідки з поселень раннього залізного віку (1-5) та черняхівської культури (6-8).
 1 – кремій, 2-5 – кераміка. 1 – фрагмент серпа, Велика Вільшанка-3; 2-5 – ліпний посуд,
 Велика Вільшанка-3; 6 – Владів Яр; 3; 7- Ленди-6; 8 – Владів Яр-2.

Рис.3. Знахідки доби Русі: 1-6,8 – кераміка; 7 – пірофіліт. 1- фрагмент вінець посудини, Ленди-6; 3 – фрагмент вінець посудини, Ленди-12; 2,4 – фрагменти вінець посудин, Степок-1; 5 – ручка посудини, Ленди-8; 6 – фрагмент денця посудини з клеймом, Ленди-6; 7 – прясло, Ленди-6; 8 – фрагмент амфори, Ленди-12.